

III. SPRAWOZDANIA I INFORMACJE

MIASTA UPADAJĄCE/MIASTA ROZWIJAJĄCE SIĘ POLSKO-NIEMIECKIE WARSZTATY SOCJOLOGICZNE

Poznań, 16 listopada 2007 r.

Miasta upadające/miasta rozwijające się to temat spotkania socjologów z Polski i z Niemiec, które odbyło się w Instytucie Zachodnim w Poznaniu. Głównym celem polsko-niemieckich warsztatów socjologicznych było nawiązanie współpracy i wymiana doświadczeń badawczych. Idea spotkania narodziła się wśród adiunktów Instytutu Socjologii UAM i Instytutu Zachodniego – instytucji zasłużonych dla socjologii poznańskiej i cieszących się długą tradycją studiów poświęconych miastu i regionowi. Istotą pomysłu organizatorów było skierowanie zaproszenia do osób (badaczy) o podobnej sytuacji zawodowej i podobnym statusie naukowym (doktorów lub osób krótko przed obroną dysertacji doktorskiej). Zrezygnowaliśmy z typowej – pionowej – procedury nawiązywania kontaktów naukowych, kierując swoją ofertę bezpośrednio do określonych badaczy. Strategia ta, co warto podpowiedzieć organizatorom międzynarodowych projektów badawczych, okazała się niezwykle skuteczna w wypadku koleżanek i kolegów z Niemiec, a nieco mniej – rodzimego środowiska naukowego. Ta różnica dała nam do myślenia.

Pierwszym tematem obrad były projekty rewitalizacyjne miast (*Revitalization of Cities*). W Polsce jest to temat w istocie nowy, nowy także dlatego, że projekty rewitalizacyjne dopiero są podejmowane i brak tu tak ważnej kontynuacji i instytucjonalizacji (ze zdecydowanie odmienną sytuacją mamy do czynienia w Niemczech). Szczególnie ważny wydaje się problem społecznych założeń realizowanych projektów (rewitalizacja czy gentryfikacja?). Problematyce tej poświęcone były trzy wystąpienia polskiej strony warsztatów: Jarosława Mikołajca (UŚ), zajmującego się problematyką rewitalizacji w aglomeracji śląskiej, Michała Nowosielskiego (IZ), próbującego doszukać się w działalności polskich organizacji pozarządowych poważniejszych projektów rewitalizacji społecznej (w miastach dotkniętych zjawiskami dezindustrializacyjnymi), oraz Konrada Miciukiewicza (UAM), prezentującego jeden z nielicznych projektów, jaki zrealizowano w Poznaniu wśród mieszkańców ulicy Półwiejskiej przy okazji lokalizacji w bezpośrednim sąsiedztwie centrum handlowego „Stary Browar”.

Szczególnie dwa ostatnie wystąpienia wywołały duże zainteresowanie gości i spowodowały ożywioną dyskusję na temat społecznego zaangażowania i mechanizmów wytwarzania społeczeństwa obywatelskiego. Co zaskakujące (szczególnie dla polskiej strony), opisywane przez nas problemy dość dobrze odwzorowywały uwarunkowania, z jakimi socjologowie miasta spotykają się po zachodniej stronie Odry i Nysy Łużyckiej. Jak się wydaje, istotny problem dotyczył samej diagnozy obserwowanych zjawisk i specyficznego ekonomiczno-politycznego kontekstu zmian ostatnich kilkunastu lat. Tutaj kontekst wyraźnie wpływał na punkt widzenia badaczy, różniły się też diagnozy rzeczywistości, jakie obydwie strony starały się formułować.

Kolejny wątek poruszany przez badaczy dotyczył problematyki w istocie bardzo ogólnej, dotyczącej rozwoju i statusu miast pozametropolitalnych. Inspiracją do dyskusji były miasta graniczne, które latach 90. miały być jaskółkami współpracy i pomagać w niwelowaniu różnic pomiędzy Polską i Niemcami.

Obraz zachodzących zmian, jak można się domyśleć, nie był jednorodny. Z jednej strony bardzo wyraźnie uczestnicy wyakcentowali szereg zjawisk i projektów, które miały szansę nadać dynamikę procesowi integracji (jak choćby kooperacja Collegium Polonicum i Uniwersytetu Viadrina). Referentka z Niemiec – Heidi Fichter-Wolf (Institut für Regionalentwicklung und Strukturplanung), ów problem międzynarodowej kooperacji akademickiej przedstawiła jako „laboratorium” możliwości i zagrożeń wpływających na instytucjonalny kształt kooperacji „pomiędzy i w ramach różnych europejskich kultur naukowych”. Doświadczenia obydwu stron wydają się tutaj niezwykle ciekawe.

Ten wątek wpisał się także w drugi z głównych punktów konferencji, który zatytułowaliśmy: „Transformacja systemowa a upadek miast w Polsce i w Niemczech” („Transition and Decline of Cities in Poland and Germany”). Problem ten uczyniła przedmiotem swoich rozważań Katrin Grossmann (Helmholtz Centre for Environmental Research w Lipsku). Jej zdaniem, okres po upadku żelaznej kurtyny wiąże się z daleko idącymi procesami deurbanizacyjnymi (co w przypadku Polski

zachodniej nie jest prawdą). Problem dotyczy zatem rewaloryzacji i rewitalizacji pojmowanej jako projekt odzyskiwania miast w sytuacji dysproporcji rozwojowej pomiędzy zachodnią a wschodnią częścią Niemiec (nie chodzi tu – rzecz jasna – jedynie o kwestie infrastrukturalne). W przypadku Polski owo odzyskiwanie ma innych charakter – dotyczy raczej projektów poprawy atrakcyjności centrów miast w stosunku do terenów podmiejskich i jednocześnie walki z biedą, jaką centra polskich miast odziedziczyły po kwaterunkowym zasiedlaniu i „zageszczaniu” wynikającym ze strat infrastrukturalnych z okresu II wojny światowej.

Warto zwrócić uwagę na jeden z tematów, który wywołał ożywioną dyskusję uczestników, a który – jak już powiedziano – dotyczył zagadnienia rozwoju. Problem ten poruszyli m.in. Joerg Dürschmidt i Andrea Gerhardt (Uniwersytetu w Kassel). Czy mamy szansę na rozwój poza centrum systemu światowego? Z jednej strony (w wypowiedziach polskich badaczy) dostrzegalny był pesymizm dotyczący oceny szans na przekroczenie tendencji „metropolizacyjnych” i „peryferyzacyjnych”. Z drugiej zaś w wypowiedziach gości pobrzmiwała pewna nuta nadziei na wytworzenie się – dzisiaj nie do końca „domyślnego” – modelu rozwoju, który nie będzie po prostu sposobem na powstrzymanie negatywnych zjawisk obserwowanych poza metropoliami i nie będzie przekształceniem „peryferiów” w „centrum”. Ta próba poszukiwania ograniczonego rozwoju (tak chyba można określić ten zamysł) daje nadzieję, nie sugerując odrzucenia zachodzących zmian. By szerzej zapoznać się z istotą tego stanowiska, warto zapewne sięgnąć do materiałów konferencyjnych, które zostaną opublikowane.

Kolejne zagadnienie poruszane w czasie warsztatów dotyczyło aktywizmu w mieście. Problem postawiono w formie pytania: „Społeczna aktywność w Poznaniu: przebudzenie, stagnacja czy upadek? („Social Activity in the City: Awakening, Stagnation or Fall?”). Samo pytanie nawiązywało do projektu badawczego realizowanego w Poznaniu od 2004 r., którego owocem była publikacja: *Czy społeczny bezruch? O społeczeństwie obywatelskim i aktywności we współczesnej Polsce* (Poznań 2007).

Odpowiedź na postawione pytanie była umiarkowanie pesymistyczna. Zarówno w Polsce, jak i w Niemczech mamy do czynienia z podobnym zjawiskiem społecznym – wycofywaniem się w prywatność i zanikaniem tradycyjnych form kooperacji, co wpływa na jakość życia w mieście. Sandra Huning (Technical University w Berlinie), podejmując podobny problem, odwołała się do rzadko obecnych w polskim dyskursie socjologicznym wątków „sfery publicznej” i zjawiska kolonizacji, jakiemu podlega działalność obywatelska. Autorka referatu odwoływała się m.in. do koncepcji Jürgena Habermasa, Hansa-Paula Bahrda, Alexandra Mitscherlicha i teoretyków amerykańskich pokolenia końca lat 60. XX w. Uderzająca różnica perspektyw dotyczyła – z jednej strony – polskiego obrazu „ułomnego” dochodzenia do nowoczesnego społeczeństwa obywatelskiego poprzez płytki rynek oraz słabe i wycofujące się państwo, z drugiej zaś zagrożeń, jakie niesą silna sfera prywatna (z jej uroszczeniami do urynkwienia tego co wspólnotowe) oraz rozległe *welfare state*, które starają się uczynić ład społeczny bardziej przewidywalnym i w większym stopniu biurokratycznie konstruowanym.

Jeden z polskich badaczy przedstawił próbę typologizacji modeli aktywizmu w mieście na podstawie kryterium pokoleniowego. To wystąpienie miało bardziej teoretyczny charakter i zainicjowało dyskusję na temat poziomu zaangażowania społecznego w mieście. O wnioskach uczestników warsztatów już wspomniano.

Odrębny wątek poruszony przez polskich uczestników dotyczył zagadnień wizualnej socjologii miasta, a zatytułowany został: „Ikonografia biedy, ikonografia bogactwa” („Iconography of Poverty, Iconography of Wealth”). W ramach tej części warsztatów Jerzy Kaczmarek (IS UAM) zaprezentował zbiór slajdów, które ilustrowały nierówności społeczne, jakie spotykamy w Poznaniu. Dyskusję wśród uczestników wywołał brak komentarza autorskiego, co utrudniało interpretację oraz sam status naukowy prezentacji. Sam autor dowodził, że forma wizualna stanowi „domknięte” dzieło, a status obrazu jest tutaj podobny jak status przekazu słownego, a zatem nie wymaga dopowiadania. Można się z tym zgodzić, podkreślając jednocześnie, że socjologia wizualna (podobnie jak nieco starsza antropologia wizualna) dopiero poszukują swojej teoretycznej i metodologicznej tożsamości.

Warsztaty zakończył pokaz filmów poznańskiej Pracowni Socjologii Wizualnej IS UAM, a także pokaz filmu przygotowanego przez zespół prof. Andrzeja Saksona w Bornym Suliniowie (w byłej bazie wojsk radzieckich na północnym zachodzie naszego kraju).

Warsztaty odbyły się dzięki wsparciu Polskiego Towarzystwa Socjologicznego, Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej, Instytutu Zachodniego oraz Instytutu Socjologii UAM. Wszystkie wystąpienia znajdują się w angielskojęzycznej publikacji, która ukaże się latem 2008 r. nakładem Wydawnictwa Instytutu Zachodniego. Osoby zainteresowane projektem zapraszamy na stronę Poznańskiego Oddziału PTS (www.psa.amu.edu.pl), gdzie znaleźć można szczegółowe informacje o warsztatach.